

WYPISY
AUTOROW KLASSYCZNYCH
O NAUK w SZKOŁACH NARODOWYCH
STOSOWANE.

oprawna gr. 15 *nieoprawna gr.* 10

ROKU 1777.

Dzieło *Wypisy z Autorow Klassycznych*, z zlecenia Kommissyi Naszey na Sessyi dnia siodmeg Września Roku 1775, przez Towarzystwo d Ksiąg Elementarnych ułożone; po rozważny onegoż rostrząśnieniu, Szkołom Narodowym d użycia podług Przepisow naszych wyznaczamy.

JGNACY Xże MASSALSKI Bisk: Wileń: Prezyd
MICHAŁ Xże PONIATOWSKI Biskup Płock
AUGUST Xże SUŁKOWSKI Woiewoda Kalisk
JOACHIM CHREPTOWICZ Podkan: W.X.Li
HYACYNTH MAŁACHOWSKI Refer. Kor.
JGNACY POTOCKI Pisarz W. W. X. Litt.
ADAM Xże CZARTORYSKI Gen: Ziem Podol:
JĘDRZ: MOKRONOSKI Gen: Jnsp: Woysk Ko
STAN: Xże PONIATOWSKI Gen: Lieut: W. K
FRANCISZEK BIELINSKI Starosta Czerski.
ANDR: ZAMOYSKI Kawaler Ord: Orła Białeg
MICHAŁ MNISZECH Kawaler Ord: S. Stanisł:

W Y P I S Y
NA KLASSĘ DRUGĄ.

DO MORALNEY NAUKI.

O Powinnościach wzaiemnych między Uczniem i Nauczycielem.

1. ADolescentes ament Præceptores suos non minus quam studia; & existiment eos parentes esse, non quidem corporum, sed mentium. Multum hæc pietas conferet ad felicem exitum studiorum. Ita enim & libenter audient, & dictis credent, & esse Magistrorum similes concupiscent, in ipsos denique cœtus scholarum laeti & alacres convenient; emendati non irascentur, laudati gaudebunt, ut sint carissimi mereri conabuntur. Nam ut præceptorum officium est docere, ita discipulorum præbere se dociles: alioqui neutrum sine altero sufficiet.

Ea maxime cura habenda est, ut præceptor omnino fiat nobis familiariter amicus; nec sequatur officium tantum in docendo, sed etiam affectum. *Quintilianus.*

Marcus Fabius Quintilianus, sławny Retor, czyli Nauczyciel wymowy; narodził się w Hiszpanii, umarł roku 59 po Chrystusie. Uczył Retoryki w Rzymie przez lat 20, z wielką sławą.

Quo amore Cratippum præceptorem dilexerit Ciceronis filius, declaravit in epistola ad Tironem his verbis: scito me Cratippo esse conjunctissimum, non ut discipulum, sed uti filium. Nam cum audio illum, libenter publice, tum etiam privatim ejus svavitatem vehementer amo. Sum totos dies cum eo, noctisque sæpenumero partem: exoro enim ut mecum quam sæpissime cœnet. Quare da operam, ut hunc talem tam excellentem virum videas quam primum. *Cicero Libr. 16. Epist: ad Familiares.*

2. Præceptores suos adolescens veneretur ac suspiciat, quorum beneficio se vitiis exuit, & sub quorum tutela positus exercet artes bonas.

Præceptorum magna caritas, magna reverentia sit. Ne dicas nihil quidquam his debere te, nisi mercedulam. Nam primo quædam pluris sunt, quam emuntur. Emis a bonarum artium præceptore rem inæstimabilem, studia liberalia & animi cultum. Itaque illi non rei pretium solvitur, sed laboris, quod deserviunt, quod a rebus suis avocati nobis vacant. Deinde præceptor sæpe in amicum transit, & nos non tam arte obli-

---

Napisał wyborne dzieło o Sztuce Krassomowskiey pod tytułem, *Institutiones Oratoria*, na 12 książek podzielone.

O Cyceronie, i o innych tu przyłączonych Autorach, zobacz *w Wypisach* na Klassę pierwszą, do Moralney Nauki.

obligat, quam benigna & familiari voluntate. Hoc cum factum est, præceptori pretium operæ solvitur, animi semper debetur.

In optimis artibus, quæ vitam conservant aut excolunt, qui nihil se plus existimat debere, quam pepigit, ingratus est. *Seneca.*

Cum Pythagoras accepisset Pherecydem, qui ejus præceptor fuerat, in insula Delo gravissime ægrotare, confestim ex Italia in insulam navigavit. Ubi cum aliquandiu seni fomenta adhibuisset studiose, nihilque omisisset, quod ad pristinam valetudinem eum revocaret; tandem senectute & morbi vi superatum sedulo sepeliit: & postquam ei, tanquam patri filius, justa persolvit, rursus in Italiam reversus est. *Diodorus Siculus.*

Socrati cum multa multi, pro suis quisque facultatibus, offerrent, Æschines pauper auditor: *nihil*, inquit, *dignum te quod dare tibi possim, invenio; & hoc tantum me pauperem esse sentio. Itaque dono tibi quod unum habeo, me ipsum. Hoc munus, ergo, qualecunque est, non dedigneris; cogitesque alios, cum multum tibi darent, plus sibi reliquisse.* Cui Socrates: *Istud quidem*, inquit, *magnum mihi munus videtur; nisi forte parvi te æstimas. Habebo itaque curæ, ut te meliorem tibi reddam, quam accipio.* Vicit Æschines hoc munere omnem juvenum opulentorum munificentiam. *Seneca.*

Alexander Aristotele Doctore diu usus, accepit ab illo tam utilia agendi & loquendi præcepta, ut non dubitaverit prædicare: *non minus Aristoteli debere se, quam Philippo patri; hujus enim munus esse quod viveret, illius quod honeste viveret.*

Diis acceptum refero, inquiebat, M. Aurelius Imperator, *quod bonos præceptores habuerim; quod illos mature evexerim ad honores; quod mihi quoque copia fuerit magistrorum, qui ad educandos liberos meos essent idonei.* Imo tantum honoris magistris suis detulit, ut imagines eorum inter Lares Deos haberet, ac sepulchra eorum hostiis & floribus semper honoraret. *Marcus Aurelius.*

3. Duo vitia vitanda sunt in cognitionis & scientiæ studio, naturali sane & honesto. Unum ne pro cognitis habeamus incognita, hisque temere assentiamus. Quod vitium effugere qui volet (omnes autem velle debent) adhibebit & tempus & diligentiam ad considerandas res. Alterum est vitium, quod quidam nimis magnam operam conferunt in res obscuras, easdemque non neces-

---

Marcus Aurelius Antoninus, Filozof i oraz Cesarz Rzymski, naylepszy z Monarchow, ktorzy kiedy panowali. Narodził się w 121 lat po Chrystusie, wstąpił na Cesarstwo Rzymskie po Antoninie Piusie, żył lat 59, panuiąc 19. *Myśli iego, czyli Uwagi nad swoim życiem*, w dwunastu księgach zamknięte, ktore pisał po Grecku, maią wiele wyborney nauki moralney.

necessarias. Quod operæ curæque ponetur in rebus honestis & cognitione dignis, id jure laudabitur.

Facillime & in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros & sapientes viros contulerunt. Quibuscum si frequentes fuerint, opinionem afferunt, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerint ad imitandum. Ego, inquit Cicero, a patre ita eram deductus ad Scævolam, ut quoad possem & liceret, a senis latere nunquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter & commode dicta memoriæ mandabam, fierique studebam ejus prudentia doctior.

Adolescenti optimum erit propter ætatis inscientiam, in iis quæ dubitationem afferunt, adhibere doctos homines, vel usu peritos, & quid his placeat exquirere. *Cicero.*

Adolescentes nostri statim sapiunt, statim sciunt omnia; neminem verentur, imitantur neminem, atque ipsi sibi exempla sunt. Sed non adolescens bonus, cujus hæc præcipua prudentia, quod alios prudentiores arbitratur; hæc præcipua eruditio, quod discere vult. Semper ille aut de studiis aliquid, aut de officiis vitæ consulit. Semper ita recedit, ut doctior aut melior fiat. *Plinius Libr.* 1. *Epist.*

4. Est lectio librorum necessaria: alit enim ingenium, & cogitando inveniendoque fati-

fatigatum reficit. Nec scriberere tantum, nec tantum legere debemus: sed invicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum, ut quidquid lectione collectum est, prosit ad pabulum animi. Apes debemus imitari, quæ ducunt succum ex floribus ad mel faciendum idoneis, deinde disponunt per favos, quidquid attulere. Paucis libris immorari & innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter hæreat. Alimenta corporis tunc demum in sanguinem & vires transeunt, cum sunt concocta. Idem præstemus in his, quibus aluntur ingenia: concoquamus illa. Non refert quam multos libros habeas, sed quam bonos. Probatos libros semper lege: aliquid quotidie auxilii adversus varias animi pestes compara, & cum multa percurreris, unum excerpe, quod die illo concoquas.

Plus prodest, si pauca præcepta sapientiæ teneas, sed illa tibi in promptu & in usu sint; quam si multa quidem didiceris, sed illa non habeas ad manum. Si animum virtuti censecrasti, si semper tanquam in publico vivis, si scias nec malum esse ullum, nisi quod turpe est, nec bonum, nisi quod honestum, & ad hanc legem ac regulam agas cuncta & exigas; si judices miserrimos, quantiscumque opibus refulgeant, homines ventri ac libidini deditos, quorum animus inerti otio torpet; si hæc scias & præstes, consummasti scientiam utilem atque necessariam.

5. Hoc docenti & discenti debet esse propositum, ut ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad scholas venit, quotidie secum aliquid boni referat; aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Aliquid peccatur vitio præcipientium, qui nos docent disputare, non vivere; aliquid etiam vitio discentium, qui ad præceptores suos afferunt propositum, non animum excolendi, sed ingenium. *Seneca.*

Sumat præceptor parentis erga discipulos suos animum; atque existimet succedere se in locum eorum, a quibus sibi liberi traduntur. Ipse nec habeat vitia, nec ferat. Non austeritas ejus tristis sit, non dissoluta comitas; ne inde odium, hinc contemptus oriatur. Plurimus ei de honesto & bono sit sermo: nam quo sæpius monuerit, hoc rarius castigabit. Minime iracundus sit; nec tamen eorum, quæ emendanda erunt, dissimulator. *Quintilianus.*

6. Nullum animal morosius est, nullum majore arte tractandum, quam homo: nulli magis parcendum. Quid enim stultius, quam adversus jumenta & canes erubescere iram exercere, hominem autem pessima conditione esse sub homine. Morbis corporis medemur, nec irascimur; sui animo morbi sunt, qui desiderant medentem minime infestum ægro. Ille cui aliorum credita salus & cura est, cum eorum vitiis luctetur, & resistat. Quibusdam morbum suum exprobret,

bret, quosdam mollius curet; ad graviora remedia, ubi tantum necesse fuerit, confugiat. *Seneca.*

Pudore & liberalitate liberos retinere satius esse credo, quam metu. *Terentius.*

7. Docendi peritus, tradito sibi puero, ingenium ejus naturamque perspiciat, ut quomodo tractandus sit discentis animus, intelligat. Sunt enim quidam, nisi institeris, remissi; quidam imperia indignantur; quosdam continet metus, quosdam debilitat; ab aliis continuus labor aliquid extundit, in aliis plus animi impetus facit. *Quintilianus.*

Diligentissime videndum est, qui instituunt alios atque erudiunt, quo sua quemque natura maxime ferre videatur. Est enim ad cujusque naturam accommodanda, quantum licet, doctoris institutio. *Cicero.*

8. Cum puer publicis magistris erit tradendus, eorum inprimis mores inspici oportebit. Itaque parentes, si non cæca & sopita eorum socordia est, magistrum eligent sanctissimum quemque; sanctitatis enim præcipua prudentibus viris cura est. Nihil ex hoc

---

Publius Terentius Afer, zrodzony w Kartaginie w Afryce, od Terencyusza Lukana Senatora do Rzymu sprowadzony. Sławny Poeta Łaciński, pisał Komedye, z ktorych sześć nam się zostało. Umarł w podroży do Grecyi, około roku 159. przed Chrystusem.

hoc viro juvenis audiat, nisi profuturum; nihil discat, quod nescisse rectius fuerit. *Plinius.*

Adolescentium indolem non tam juvant quæ benedicta sunt, quam inficiunt quæ pessime; multoque magis, si plura sint quæ deteriora sunt. *Gellius.*

Plurimum in reliquam vitam proderit, pueros statim salubriter institui. Facile est enim animos adhuc teneros componere; difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscum creverunt. Monendus ergo puer, nequid cupide, nequid improbe, nequid impotenter faciat. *Seneca.*

Adolescentia maxime a libidinibus arcenda est, exercendaque in labore, & patientia tum animi tum corporis, ut ejus in bellicis & civilibus officiis vigeat industria. Itaque illi, qui Græciæ formam Rerumpublicarum dederunt, corpora juvenum firmari labore voluerunt. *Cicero.*

Longe quoque ab assentatione, pueritia removenda est. Audiat verum, exprobrentur illi perperam facta, timeat aliquando parentes & magistros, vereatur semper. Nihil per iracundiam & lachrymas exoret: quod irato & flenti negatum fuerit, offeratur quieto.

Dabimus aliquod laxamentum; desides vero esse non sinemus, & procul a contagio deliciarum retinebimus. Nihil enim magis voluptuarios & iracundos facit, quam

edu-

educatio mollis & blanda. Ideo quo plus indulgetur filiis unicis, & quo plus licet pupillis, eo corruptior illis animus est. Offensas patienter ille non feret, cui nihil unquam negatum est, cui lachrymas sollicita semper mater abstersit, cui satisfactum est de pædagogo.

9. Omnibus hominibus prodest animum subinde relaxare. Excitatur enim otio vigor; & omnis tristitia, quæ continuatione pertinacis studii adducitur, feriarum hilaritate discutitur. *Seneca.*

Lusus pueris proderunt: quia pueri post lusus plus virium & acriorem animum afferunt ad discendum. Modus tamen sit remissionibus; ne aut negatæ odium studiorum faciant, aut nimiæ, otii consvetudinem afferant. *Quintilianus.*

Cum Catoni majori natus esset filius; nullis negotiis nisi publicis impediebatur, quominus adesset matri infantem abluenti & fasciis involventi. Jlla proprio lacte filium alebat. Ubi aliquid intelligere potuit puer, eum pater ipse in literis instituit. Neque modo docuit jaculari, armis depugnare; sed etiam pugilatu decertare, calorem & frigus tolerare, fluminum vortices nando superare. Conscripsit illi manu sua, grandibus literis historias, ut etiam in paterna domo nota haberet veterum instituta atque exempla. Quidquam turpe loqui cavit non minus filio præsente, quam sacris virginibus vestalibus. *Plutarchus.*

Cum adolescentes relaxare animos & dare se jucunditati volent, caveant intemperantiam, meminerint verecundiæ, sine qua nihil rectum esse potest, nihil honestum. Quod erit facilius, si in ejusmodi quidem rebus majores natu interesse velint. Ipsa quippe seniorum, sicut & magistrorum præsentia, verum pudorem & liberalem timorem animis solet infundere. *Cicero.*

O Powinnościach wzaiemnych między sługą i panem.

1. Exercendum est corpus & ita afficiendum, ut obedire rationi possit in exequendis negotiis & in labore tolerando. *Cicero.*

Servi boni, qui domino clementi & benigno usi fuerant, pro domino parati sunt periculum ei imminens in se ipsos avertere. *Seneca.*

C. Plotius Plancus a Triumviris Antonio, Lepido & Octavio proscriptus, latebat. Ab iis qui latentem quærebant, comprehensi servi ejus, multum ac diu torti negabant se scire ubi dominus esset. Non sustinuit Plancus tam fidelis tamque boni exempli servos ulterius cruciari; sed processit in medium. Hoc mutuæ benevolentiæ inter servos & dominum certamen facit, ut dignus videatur fuisse dominus, qui tam constantem servorum fidem experiretur, & digni

servi,

servi, qui tam justi domini misericordia a quæstionis sævitiâ liberarentur. *Valerius.*

2. Quantulum est ei non nocere, cui debeas etiam prodesse! Parva laus est, si homo mansvetus homini est, si naufrago manum porrigit, erranti viam monstrat, cum esuriente panem suum dividit. Membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit; ex illius constitutione miserius est nocere, quam lædi. *Seneca.*

Facillime ad res injustas impellitur, quisquis est animo principatus nimis cupido. Nihil vero honestum esse potest; quod justitia vacat.

Meminerimus & adversus infimos justitiam esse servandam. Est autem infima conditio & fortuna servorum; quibus uti debemus, ut mercenariis, ita ut opera exigatur, justa solvantur. *Cicero.*

3. Servis imperare moderate laus est: & in mancipio tibi cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittit æquitas. Ejusdem naturæ est, cujus tu. Proverbium jactatur: *nobis totidem esse hostes, quot servos.* Ipsi eos hostes facimus, cum obliti homines esse tanquam jumentis abutimur. Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum velles vivere superiorem. *Seneca.*

Vacandum est omni perturbatione animi, tum cupiditate, tum etiam ægritudine & iracundia. Prohibenda maxime est ira in punien-

puniendo: nunquam enim iratus qui accedet ad pœnam de aliquo sumendam, mediocritatem illam tenebit quæ est inter nimium & parum. *Cicero.*

Non expedit omnia videre, omnia audire. Injuriarum plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus nimium. Qui inquirit quid in se dictum sit, se ipse inquietat. Alia negligenda, alia deridenda, alia donanda. *Seneca.*

Exstat Ciceronis Epistola, quæ declarat ejus sollicitudinem de valetudine Tironis servi, quem Patris in Achaia ægrum reliquerat. Paulo facilius posse me ferre desiderium tui putavi; sed plane non fero. Tu hoc tibi persvade, nihil me malle quam te esse mecum; at si intelligis opus esse te Patris, convalescendi causa, paulum commorari, existima nihil me malle, quam te valere. Jllud, mi Tiro, te rogo, sumptui ne parcas ulla in re, qua ad valetudinem opus sit. Varrani, quem amantissimum mei cognovi, diligentissime te commendavi. Festinare te nolo. Nihil laboro, nisi ut salvus sis. Quanquam te videre toto animo cupio, tamen te penitus rogo, ne te nisi bene firmum committas per hyemem, tam longæ navigationi & viæ. Cura igitur te & confirma: & cum commode per valetudinem navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni.

Ego vero, inquit Plutarchus, ne bovem quidem operarium velim domo abigere ob senium, & pecuniola aliqua venundare, nedum hominem. Exercenda enim mansvetudine erga bruta animantia assuefacere nos debemus benignitati in homines; quæ latius certe patet, quam constituta legibus justitia.

BAYKI

BAYKI z FEDRA

Z Księgi Drugiey.

Prologus.

EXemplis continetur Æsopi stilus.
Nec aliud quidquam per fabellas quæritur,
Quam corrigatur error ut mortalium,
Acuat quo se se diligens industria,
Quodcunque fuerit ergo narrandi genus,
Dum capiat aurem & servet propositum suum
Re commendatur, non auctoris nomine.
Equi-

Stilus. Insze wydania Fedra maią: *genus: stilus* tu znaczy pisania sposob, rodzay, własność, ktorą ma iaki Pisarz, albo ktora iest przywiązana do gatunku pism, i tak inszy iest styl Cicerona, inszy Seneki &c. inszy Krasomowski, inny Wierszopiski. To słowo *stilus* iest z Greckiego; znaczenie iego rozmaite. Znaczy naprzod słup spiczasty. 2. Ładyga. 3. Narzędzie do pisania dawnego na tablicach woskowanych, tego instrumentu ieden koniec był ostry, do wyrażenia liter, drugi gładki, do ichże zgluzowania, czyli zgładzenia wosku, aby inne zapisane być mogły. 4. Ztąd to imie przeniesione iest do znaczenia; sposobu, toku słow i sensow, rodzaiu pisania. Bierze się czasem i za samo ćwiczenie, albo iak zowią uczący się, komponowanie mow, i tym podobnych rzeczy.

Capiat aurem. Zjednać sobie słuchacza przyiemnością mowy, iak się też mowi, *capere oculos* podobać się oczom.

Equidem omni cura morem servabo senis
Sed si libuerit aliquid interponere
Dictorum sensus ut delectet varietas
Bonas in partes lector accipias velim.
Sic istam tibi rependet brevitas gratiam
Cujus verbosa ne sit commendatio
Attende, cur negare cupidis debeas,
Modestis etiam offerre, quod non petierint.

Æsopus & petulans. z Księgi III.

Successus ad pernitiem multos evocat.
Æsopo quidam petulans lapidem impegerat,
Tanto inquit melior assem deinde illi dedit,
Sic prosequutus: plus non habeo, me hercule,
Sed unde accipere possis monstrabo tibi.
Venit ecce dives & potens: huic similiter
Impinge lapidem, & dignum accipies præmium.
Persvasus ille fecit quod monitus fuit.

Sed

Senis. Fedr w baykach, Ezopa zowie *senex* bądź przeto, że on względem niego był dawnym, bądź że był mądrym i poradnym iak starzec być powinien.

Commendatio. Zalecenie, pochwała, iaka bywa pospolicie książek w ich przedmowach.

Modestis modestus. Mowi się powszechnie o człowieku pomiarkowanym i skromnym; od słowa *modus*: miara.

Tanto inquit melior. Toś mi łepski.

Me hercule. Masz o tym wyżey pod bayką 1. wiersz 12.

Sed spes fefellit imprudentem audaciam,
Comprensus namque pœnas persolvit cruce.

Socratis dictum.

Vulgare amici nomen sed rara est fides.
Quum parvas ædes sibi fundasset Socrates.
Cujus non fugio mortem si famam adsequar
Et cedo invidiæ dummodo absolvar cinis
E populo sic nescio, quis ut fieri solet:
Quæso tam angustam talis vir ponis domum,
Utinam, inquit, veris hanc amicis impleam.

B *Pavo*

Imprudentem audaciam. Nie właściwy sposob mowienia *tropus* zamiast co miał mowić *hominem imprudentem & audacem*: zowie się ten sposob przemiany słow *metonymia* kładąc własność i rzeczy iakiey przymiot, za samą rzecz.

Socrates. Filozof Ateński ieden z naysławnieyszych ludzi, urodził się na lat przed narodzeniem Chrystusa 469, miał wielu nieprzyiacioł; od tych obwiniony o bezbożność, przeto, że przyganiał wielości Bogow, skazany był sądem Areopagu, aby wypił truciznę; co on twarzą niezasmuconą uczynił. Ateńczykowie żałuiąc go, wystawili mu posąg miedziany.

Dummodo absolvar cinis. Bylebym usprawiedliwiony był zostawszy popiołem, to iest po śmierci. Wyrażenie ładne, ktore poszło z owego starożytnego zwyczaiu, iż ciało zmarłych palono dla zachowania popiołow; nie palono iednak ciał dzieci, ktore ieszcze nie miały zębow.

Utinam inquit. Tenże Sokrates powiedział: nie masz lepszego dziedzictwa, nad prawdziwego przyiaciela.

Pavo ad Junonem.

Pavo ad Junonem venit indigne ferens
Cantus luscinæ, quod sibi non tribuerit.
Jllam esse cunctis avibus admirabilem
Se derideri simul ac vocem emiserit.
Tunc consolandi gratia dixit Dea:
Sed forma vincis, vincis magnitudine:
Nitor smaragdi collo præfulget tuo
Pictisque plumis gemmeam caudam explicas.
Quo mi, inquit, muta species si vincor sono.
Fatorum arbitrio partes sunt vobis datæ,
Tibi forma, vires aquilæ, luscinæ melos,
Augurium corvo, læva cornici omina.
Omnesque propriis sunt contentæ dotibus.
Noli

Pavo. O tym ptaku baieczna historya to podaie. Argus stooczny wierny sługa Junony w postrzeganiu spraw Jowisza iey męża, zabity od Merkuryusza, od Junony w Pawia zamieniony, i w opiekę iey przyięty.

Gemmeus. Z drogich kamieni, *gemma* kamień drogi osobliwie przezroczysty. *Nego ullam gemmam aut margaritam fuisse quin abstulerit.* Mowię że żadnego kamienia drogiego, żadney perły nie było, ktorychby nie zabrał.

Quo mi. To iest: *quid prodest mihi* na co mi się zda.

Fatorum Fatum. Rząd naywyższy losow, miany od Pogan za Bostwo zrodzone z pierwszey oney mięszanicy rzeczy wszystkich, *chaos.* Maluią to Bostwo, pod nogami maiące okrąg świata, a w ręku skrzynkę z losami ludzi, i Bogow: *Fatum* miane iest za nieodmienne i nieubłagane.

Noli adfectare quod tibi non est datum:
Delusa ne spes ad querelam recidat.

Naufragium Simonidis. z Księgi IV.

Homo doctus in se semper divitias habet.
Simonides qui scripsit egregium melos,
Quo paupertatem sustineret facilius,
Circumire cœpit urbes Asiæ nobiles,
Mercede pacta laudem victorum canens.
Hoc genere quæstus, postquam locuples factus (est,
Redire in patriam voluit cursu pelagio.
Erat autem ut ajunt, natus in Cea insula
Ascendit navem quam tempestas horrida
Simul & vetustas medio dissolvit mari.
Hi zonas, illi res pretiosas colligunt
Subsidium vitæ: quidam curiosi,

Simonides. Poeta Grecki, kwitnął on R. 480. przed narodzeniem Chrystusa. Kochał go Hieron panuiący w Syrakuzach, mało co z iego pism nam się dostało.

Melos. Spiewanie, pieśń, chociaż to słowo znaczy wszystkie rodzaie wierszow, szczegulniey iednak służy do wyrażenia Lirykow, że te wiersze iedynie do śpiewania były. O tych Nauczyciel z nauki poetyczney powie ile potrzeba wyciąga, i poiętność uczniow pozwala.

Laudem victorum. W wielu miastach Grecyi i Azyi odprawiano igrzyska, na ktorych wygraiącym w nadgrodę pochwały śpiewano.

Cursu pelagio. Biegiem morskim, sposob mowienia Poetyki, zamiast morzem.

Simonides, tu ex opibus nihil sumis tuis?
Mecum, inquit, mea sunt cuncta: Tunc pauci
Quia plures onere degravati perierant. (enatant
Prædones adsunt, rapiunt quod quisque extulit.
Antiqua fuit urbs, quam petierunt naufragi.
Hic literarum studio quidam deditus,
Simonidis qui sæpe versus legerat,
Eratque absentis admirator maximus,
Sermone ab ipso cognitum cupidissime
Ad se recepit. Veste, nummis, familia
Hominem exornavit. Cæteri tabulam suam
Portant rogantes victum: quos casu obvius
Simonides ut vidit: Dixi, inquit, mea
Mecum esse cuncta, vos quod rapuistis perit.

Homo & Asinus. z Księgi V.

Quidam immolasset verrem quum sancto Her-
Cui pro salute votum debebat sua. (culi

Asello

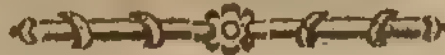
Cæteri tabulam. Był zwyczay iż ci, ktorzy z rozbicia się na morzu wyszli, na ramionach nosili tablicę z odmalowaniem swoiego nieszczęścia, tym pobudzaiąc do litości i iałmużny. Obraz ten na ktorym ich nieszczęście odmalowane bywało, oddawali czasem do Kościołow, poświęcaiąc go Bożkowi, ktoremu mniemali, iż byli winni swoie wybawienie.

Mecum esse. Każde dobro ktore wewnętrzne nie iest, tysiąc ma przypadkow na swoią zgubę, cnota i nauka, dobra wewnętrzne, ktoremi z ostatniego nieszczęścia można się podzwignąć, zawsze są z nami.

Asello jussit reliquias poni hordei,
Quas aspernatus ille, sic locutus est:
Libenter istum prorsus appeterem cibum,
Nisi qui nutritus illo est, jugulatus foret.
Hujus respectu fabulæ deterritus
Periculosum semper vitavi lucrum.
Sed dices, qui rapuere divitias habent.
Numeremus agedum, qui deprensi perierint,
Majorem turbam punitorum reperies.
Paucis aviditas est bono, multis malo.

Jugulatus. Naywłaściwiey znaczy śmierć rznięciem gardła, lub ścięciem zadaną: bierze się iednak za każdy zabicia sposob.

Hujus respectu. Zapatrzywszy się na tę baykę &c. Kładzie naukę obyczaiową wychodzącą na owe przysłowie Polskie. *Sąsiedzka trwoga, twoia przestroga.*

WYPISY
DO HISTORYI NATURALNEY
O PTASTWIE DOMOWYM.

O Kurach.

z Księgi VIII. z Kolumelli.

PRius igitur de his præcipiam, quæ intra septa villæ pascuntur; ac de aliis quidem forsitan ambigitur, an sint agrestibus possidenda: gallinarum vero plerumque agricolæ cura solennis est. Earum genera sunt vel cohortalium, vel rusticarum, vel Africanarum. Cohortalis est avis, quæ vulgo per omnes fere villas conspicitur: rustica, quæ non dissimilis villaticæ per aucupem decipitur; eaque plurima est in insula, quam nautæ in Ligustico mari sitam producto nomine alitis, Galinariam vocitaverunt: Africana est, quam plerique Numi-

dicam

Rustica gallina. Jest w samey rzeczy Jarząbek.

Africana. Affrykańskie kury są piora niby malowanego w białe i czarne cętki. Dawne i nowe iey nazwiska są kury Affrykańskie, Numidyiskie, z Barbaryi z Tunis, Gwineyskie, Egipskie, Maurytańskie, Pharaonowe. Te są kury podobne do kur swoyskich, wyiąwszy, iż ogony nakształt kuropatw pochylone maią.

dicam dicunt, Meleagridi similis, nisi quod rutilam galeam, & cristam capite gerit, quæ utraque sunt in Meleagride cærulea. Sed ex his tribus generibus, cohortales fœminæ proprie appellantur gallinæ, mares autem galli, semimares capi, qui hoc nomine vocantur, cum sint castrati libidinis abolendæ causa. . . . Parandi modus est ducentorum capitum, quæ pastoris unius curam distendant: dum tamen anus sedula vel puer adhibeatur custos vagantium, ne obsidiis hominum, aut insidiosorum animalium diripiantur. Mercari porro nisi fœcundissimas aves non expedit. Eæ sint rubicundæ vel fuscæ plumæ, nigrisque pennis: ac si fieri poterit, omnes hujus; & ab hoc proximi coloris eligantur; sin aliter; evitentur albæ; quæ fere cum sint molles ac minus vivaces, tum ne fœcundæ quidem facile reperiuntur: atque etiam conspicuæ, propterque insigne candoris ab accipitribus & aquilis sæpius abripiuntur. Sint ergo matrices probi coloris, (robusti corporis) quadratæ, pectorosæ, magnis capitibus, rectis rutilisque cristulis, albis auribus, & sub hac specie quam amplissimæ, nec paribus ungulis: generosissimæque

Meleagris. Cudzoziemska kura podobna do Affrykańskiey, procz rożnicy w Kolumelli wytknięty. Niektorym się zdało, iż to iest Indyk: lecz bardzo wątpliwa, czy u dawnych Rzymian znane były Indyki.

mæque creduntur, quæ quinos habent digitos, sed ita ne cruribus emineant transversa calcaria; nam quæ hoc virile gerit insigne, raro fœcunda, etiam cum incubat, calcis aculeis ova perfringit. Gallinaceos mares nisi salacissimos habere non expedit; atque in his quoque sicut in fœminis, idem color, idemque numerus ungvium, status altior quæritur: sublimes, sanguineæque, nec obliquæ cristæ: ravidi vel nigrantes oculi: brevia & adunca rostra: maximæ candidissimæque aures: paleæ ex rutilo albicantes, quæ velut incanæ barbæ dependent: jubæ deinde variæ, vel ex auro flavæ, per colla cervicesque in humeros diffusæ: tum lata & musculosa pectora, lacertosæque similes brachiis alæ, tum procerissimæ caudæ, duplici ordine singulis utrinque prominentibus pinnis inflexæ: quin etiam vasta femina, & frequenter horrentibus plumis hirta: robusta crura, nec longa, sed infestis velut sudibus nocenter armata: Mores autem quamvis non ad pugnam, neque ad victoriæ laudem præparentur, maxime tamen generosi probantur, ut sint elati, alacres, vigilaces, & ad sæpius canendum promti, nec qui facile terreantur: nam interdum resistere debent, & protegere conjugalem gregem: quin attollentem minas serpentem, vel aliud noxium animal interficere.

Ovorum quoque longioris temporis custodia non aliena est huic curæ: quæ com-

mode

mode servantur per hiemem, si paleis obruas; æstate, si furfuribus; quidam prius trito sale sex horis adoperiunt: deinde eluunt, atque ita paleis aut furfuribus obruunt; nonnulli solida, multi etiam fresa faba coaggerant: alii salibus integris adoperiunt: alii muria tepefacta durant. Sed omnis sal, quemadmodum non patitur putrescere, ita minuit ova, nec sinit plena permanere: quæ res ementem deterret. Itaque ne in muriam quidem qui dimittunt, integritatem ovorum conservant.

O Gołębiach.

Hac eadem ratione palumbos columbosque cellares pinguissimos facere contingit: neque est tamen in columbis farciendis tantus reditus, quantus in educandis; nam etiam horum possessio non abhorret a cura boni rustici, sed id genus minore tutela pascitur longinquis regionibus, ubi liber egressus avibus permittitur: quoniam vel summis turribus, vel editissimis ædificiis assignatas sedes frequentant patentibus fenestris, per quas ad requirendos cibos evolitant. Duobus tamen aut tribus mensibus acceptant conditicia cibaria, cæteris seipsas pascunt seminibus agrestibus. . . Commodissima cibaria putantur, vicia, vel ericum, tum etiam lenticula, miliumque, & lolium, nec minus excreta tritici, & si qua sunt

alia

alia legumina, quibus etiam gallinæ aluntur. Locus autem subinde converri, & emundari debet, nam quanto est cultior, tanto lætior avis conspicitur. . . Seligendæ vero sunt ad educationem neque vetulæ, nec nimium novellæ; sed corporis maximi. , . Plumæ color non semper, nec omnibus idem probatus est: atque ideo qui sit optimus, non facile dictu est. Albus, qui ubique vulgo conspicitur, a quibusdam non nimium laudatur; nec tamen vitari debet in iis, quæ clauso continentur; nam in vagis maxime est improbandus, quod eum facillime speculatur accipiter.

O Gęsiach.

Venio nunc ad eas aves quas Græci vocant *amphibia*, quia non tantum terrestria, sed aquatilia quoque desiderant pabula, nec magis humo quam stagno consueverunt; ejusque generis anser præcipue rusticis gratus est, quod nec maximam curam poscit, & solertiorem custodiam præbet quam canis;

Locus autem everri. Wszędzie Kolumella zaleca wielkie ochędostwo tak około bydła, iako około ptastwa. Nauka ta od wielu gospodarzow zaniedbana, i lenistwo ich okazuie, i wielu szkod iest przyczyną: gdyż nieochędostwo rozliczne choroby iako ludzi tak y bydląt przynosi.

Amphibia. Greckie słowo znaczy wodno ziemne zwierzęta.

nis ; nam clangore prodit insidiantem, sicut etiam memoria tradidit in obsidione Capitolii, cum adventu Gallorum vociferatus est, canibus silentibus. Is autem non ubique haberi potest, ut existimat verissime Celsus, qui sic ait. Anser neque sine aqua, nec sine multa herba facile sustinetur, neque utilis est locis consitis, quia quicquid tenerum contingere potest, carpit. Sicubi vero flumen aut lacus est, herbæque copia, nec minus juxta satæ fruges, id quoque genus nutriendum est ; quod etiam nos facere censemus, non quia magni sit fructus, sed quia minimi oneris : Attamen præstat ex se pullos atque plumam, quam non, ut in ovibus lanam, semel demetere, sed bis anno, vere & autumno, vellere licet ; atque ob has quidem causas, si permittit locorum conditio, vel paucas utique oportet educare. . . . Curandum est, ut mares fœminæque quam amplissimi corporis, & albi coloris eligantur : nam est aliud genus varium, quod a fero mitigatum domesticum factum est ; id neque æque fœcundum est, nec tam pretiosum : propter quod minime nutriendum est.

O Zwie-

In obsidione Capitolii. Wiadomy iest przypadek w Historyi Rzymskiey : obudzenie straży przez gęsi pod czas nocnego obleżenia Zamku od Gallow.

O Zwierzyńcu i Zwierzynie, z Księgi IX.

Feræ pecudes, ut capreoli, damæque, nec minus orygum cervorumque genera & aprorum, modo lautitiis & voluptatibus dominorum serviunt, modo quæstui ac reditibus. Sed qui venationem voluptati suæ claudunt, contenti sunt, utcunque competit proximus ædificio loci situs, munire vivarium, semperque de manu cibos, & aquam præbere: qui vero quæstum reditumque desiderant, cum est vicinum villæ nemus (id enim refert non procul esse ab oculis domini) sine cunctatione prædictis animalibus destinant. . . Nec vero patiendus est oryx, aut aper, aliusve quis ferus ultra quadrimatum senescere; nam usque in hoc tempus capiunt incrementa, postea macescunt senectute; quare dum viridis ætas pulchritudinem corporis conservat, ære mutandi sunt. Cervus autem compluribus annis sustineri potest; nam diu juvenis possidetur, quod ævi longioris vitam sortitus est. De minoris autem incrementi animalibus, qualis est lepus, hæc præcipimus, ut in iis vivariis, quæ maceria munita sunt, farraginis, & olerum feræ intubi lactucæque semina parvulis areolis per diversa spatia factis iniiciantur; itemque Punicum cicer, vel hoc vernaculum, nec minus ordeum, & cicercula condita ex horreo promantur, &

aqua cælesti macerata obiiciantur, nam sicca non nimis ab lepusculis appetuntur.

O Pszczołach.

Venio nunc ad alveorum curam, de quibus neque diligentius quidquam præcipi potest, quam ab Hygino jam dictum est, nec ornatius quam Virgilio, nec elegantius quam Celso. Hyginus veterum auctorum placita secretis dispersa monimentis industrie collegit: Virgilius poeticis floribus illuminavit: Celsus utriusque memorati adhibuit modum. . . . Peripateticæ sectæ conditor

---

Hygino. Hyginus z Hiszpanii albo raczey z Alexandryi rodem, Augusta Cesarza wyzwoleniec, Owidiusza poufały, nad Palatiną Biblioteką przełożony, między wielą księgami, ktore zatracone są, pisał księgę drugą o Rolnictwie, gdzie także mowi o pszczołach.

Virgilius. O Wirgiliuszu masz w wypisach na Klassę poprzedzaiącą.

Celsus. O Celsie tamże.

Peripatetica secta Auctor Aristoteles. Dawni Gręccy Filozofowie sławą mądrości znakomitsi, ściągali do siebie Uczniow rożnego stanu i wieku. Ci ktorzy szli za nauką iakiego Mistrza, ktorzy zdanie iego przyimowali i utrzymywali za swoie, zwali się szkołą lub sektą iego. Tak od Pytagory *schola* lub *secta Pythagorica*, od Platona *schola Platonica*, nazwiska swoie brały. Czasem od mieysca gdzie się na słuchanie Filozofa zgromadzali, czasem od inney okoliczności imie sekty przychodziło. *Peripatetica secta* maiąca za gło-

tor Aristoteles in iis libris, quos de animalibus conscripsit, apum sive examinum genera complura demonstrat, earumque alias vastas, sed glomerosas, easdemque nigras & hirsutas apes habent: alias minores quidem sed æque rotundas, & infusci coloris, horridique pili: alias magis exiguas, nec tam rotundas, sed obesas tamen, & latas, coloris meliusculi: nonnullas minimas, gracilesque, & acuti alvei, ex aureolo varias atque leves: ejusque auctoritatem sequens Virgilius, maxime probat parvulas, oblongas, leves, nitidas. . . *Ardentes auro & paribus lita corpora guttis*, moribus etiam placidis; nam quanto grandior apis, atque etiam rotundior, tanto pejor. Si vero sævior, maxime pessima est; sed tamen iracundia notæ melioris apium facile delinitur assiduo interventu eorum, qui curant alvearia; nam cum sæpius tractantur, celerius mansuescunt, durantque si diligenter excultæ sunt, in annos decem, nec ullum examen hanc ætatem potest excedere, quamvis in demortuarum locum quotannis pullos substituant, nam fere decimo ab internicione anno, gens universa totius alvei consumitur. Itaque ne hoc in toto apiario fiat, semper propaganda erit soboles, observan- dum-

---

wę Arystotelesa, tak nazwaną była od chodzenia, co Greckie słowo oznacza, przeto, iż Filozof ten nauki swoie przechodząc się dawał.

dumque vere cum se nova profundent examina, ut excipiantur, & domiciliorum numerus augeatur; nam sæpe morbis intercipiuntur, quibus quemadmodum mederi oportet, suo loco dicetur.

Igitur ordinatis sedibus, alvearia fabricanda sunt pro conditione regionis, sive illa ferax est suberis, haud dubitanter utilissimas alvos faciemus ex corticibus, quia nec hieme rigent, nec candent æstate: sive ferulis exuberat, iis quoque, cum sint naturæ corticis similes æque commode vasa texuntur; si neutrum aderit, opere textorio salicibus connectuntur: vel si nec hæc suppetent, ligno cavatæ arboris, aut in tabulas desectæ fabricabuntur. Deterrima est conditio factilium, quæ & accenduntur æstatis vaporibus, & gelantur hyemis frigoribus. Reliqua sunt alveorum genera duo, ut vel ex fimo fingantur, vel lateribus extruantur: quorum alterum jure damnavit Celsus, quoniam maxime est ignibus obnoxium; alterum probavit, quamvis incommodum ejus præcipuum non dissimulaverit, quod, si res postulet, transferri non possit. Itaque non assentior ei, qui putat nihilo minus ejus generis habendas esse alvos: neque enim solum id repugnat rationibus domini, quod immobiles sint, cum vendere, aut alios agros instruere velit; (hoc enim commodum pertinet ad utilitatem solius patrisfamilias) sed quod ipsarum apium causa fieri

debet,

debet, cum aut morbó, aut sterilitate, aut penuria locorum vexatas conveniat in aliam regionem mitti, nec propter prædictam causam moveri poterunt; hoc maxime vitandum est. . . . Semper quidem custos sedule circumire debet alvearia; neque enim ullum tempus est, quo non curam desiderent; sed eam postulant diligentiorem, cum vernant & exudant novis fœtibus, qui nisi curatoris obsidio protinus excepti sunt, diffugiunt; quippe talis est apium natura, ut pariter quæque plebs generetur cum regibus; qui ubi evolandi vires adepti sunt, consortia dedignantur vetustiorum, multoque magis imperia: quippe cum rationabili generi mortalium, tum magis egentibus consilii mutis animalibus, nulla sit regni societas. Itaque novi duces procedunt, cum sua juventute, quæ uno aut altero die in ipso domicilii vestibulo glomerata consistens, egressu suo propriæ desiderium sedis ostendit; eaque velut patria contenta est, si a procuratore protinus assignetur; sin autem defuit custos velut injuria repulsa, peregrinam regionem petit. . . . Maxime observari debet, quæ istud faciunt, ut sive ad pugnam eruperint, (nam inter se tanquam civilibus bellis, & cum alteris, quasi cum exteris gentibus præliantur) sive fugæ causa se proripuerint, præsto sit ad utrumque casum paratus custos. Pugna quidem vel unius inter se dissidentis, vel duorum examinum discor-

discordantium facile compescitur, nam ut idem ait: *Pulveris exigui jactu compressa quiescit*: aut mulso, passove, aut alio quovis liquore simili resperso, videlicet familiari dulcedine sævientium iras mitigante; nam eadem mire etiam dissidentes reges conciliant; sunt enim sæpe plures unius populi duces, & quasi procerum seditione plebs in partes diducitur: quod frequenter fieri prohibendum est, quoniam intestino bello totæ gentes consumuntur. Itaque si constat principibus gratia, manet pax incruenta; sin autem sæpius acie dimicantes notaveris, duces seditionum interficere curabis: dimicantium vero prælia prædictis remediis sedantur; ac deinde cum agmen glomeratum in proximo frondentis arbusculæ ramo consederit; animadvertito, an totum examen in speciem unius uvæ dependeat: idque signum erit aut unum regem inesse, aut certe plures bona fide reconciliatos; quos sic patieris, dum in suum revolent domicilium; sin autem duobus, aut etiam compluribus velut uberibus deductum fuerit examen, ne dubitaveris & plures proceres, & adhuc iratos esse: atque in iis partibus, quibus maxime videris apes glomerari, requirere duces debebis; itaque succo prædictarum herbarum, id est, melissophylli, vel apiastri manu illita, ne ad tactum diffugiant, leviter inseres digitos, & diductas apes scrutaberis, donec au-

ctorem pugnæ, quem elidere debes, reperias.

Sunt autem ji reges majores paulo, & oblongi magis quam cæteræ apes, rectioribus cruribus, sed minus amplis pinnis, pulchri coloris, & nitidi, levesque, ac sine pilo, sine spiculo, nisi quis forte pleniorem quasi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet, quo & ipso tamen ad nocendum non utuntur, quidam etiam infusci atque hirsuti reperiuntur, quorum pro habitu damnabis ingenium. *Namque duæ regum facies, duo corpora gentis. Alter erit maculis auro squallentibus ardens. Et rutilis clarus squammis insignis, & ore.* Atque hic maxime probatur, qui est melior: nam deterior sordido sputo similis tam fœdus est. *Quam pulvere ab alto cum venit & sicco terram spuit ore viator.* Et, ut idem ait,

Desi-

Sine spiculo. Ostrzeże tu Nauczyciel, iż niedostatek uważania i doświadczania dzieiow natury w dawnych uczonych, a niewiadomość chociaż w poczynionych obserwacyach w pospolitości każdego wieku przyczyną są powszechnego, a błędnego mniemania: iakoby matki pszczoł żądła nie miały. Powie rożnicę żądła matek od żądła innych pszczoł, iż te proste są, matek zakrzywione; rzadko rani żądłem matka, chyba mocno rozgniewana i w boiu z inną matką. Przyda uwagę, iż przyzwoiciey my zowiemy matką pszczoł, co Grecy i Łacinnicy Krolem zwali. Bo ta pszczoła samicą iest, i inne z niey się rodzą.

Desidia latamque trahens inglorius alvum. Omnes igitur duces notæ deterioris *dede neci, melior vacua sine regnet in aula.* Qui tamen & ipse spoliandus est alis, ubi sæpius cum examine suo conatur eruptione facta profugere, nam velut quadam compede retinebimus erronem ducem detractis alis: qui fugæ destitutus præsidio, finem regni non audet excedere, propter quod ne ditionis quidem suæ populo permittit longius evagari.

Mox vere transacto sequitur, (ut dixi) mellis vindemia, propter quam totius anni labor exercetur. Ejus maturitas intelligitur cum animadvertimus fucos ab apibus expelli, ac fugari; quod est genus amplioris incrementi simillimum apis; & ut ait Virgilius, *ignavum (fucos) pecus*, & sine industria favis assidens. Nam neque alimenta congerit, & ab aliis invecta consumit. Verum tamen ad procreationem sobolis conferre aliquid hi fuci videntur. . . . Hos quidam præcipiunt in totum exterminari oportere: quod ego Magoni consentiens faciendum non censeo, verum sævitiæ modum adhibendum; nam nec ad occidionem gens interimenda est, ne apes inertia laborent; quæ cum fuci aliquam partem cibariorum absumunt, sarciendo damna fiunt agiliores: nec rursus multitudinem prædonum coalescere patiendum est, ne universas opes alienas diripiant. Ergo cum rixam fucorum &

apium sæpius committi videris, adapertas alvos inspicies, ut sive semipleni favi sint, differantur: sive jam liquore completi, & superpositis ceris tanquam operculis obliti, demetantur. Dies vero [1] castrandi fere matutinus occupandus est; neque enim convenit æstu medio exasperatas apes lacessiri.

---

[1] *Castro.* Podbieram miod.

Z KORNELIUSZA NEPOSA

Zycia wybrane Wodzow Greckich.

THEMISTOCLES.

THemistocles Neocli Filius Atheniensis. Hujus vitia ineuntis adolescentiæ ma-

Korneliusz Nepos urodził się we wsi *Hostilia* nazwaney, nie daleko Werony, w Państwie dziś do Rzeczypospolitey Weneckiey należącym. Jnney o iego życiu wiadomości starożytność nam nie zostawiła, iak tylko że żył za czasow Juliusza Cezara, i Augusta, że był w przyiaźni z Cyceronem, czego świadkiem są listy wzaiemnie do siebie pisane, i z Pomponiuszem Attykiem, na ktorego prożbę pisał życie Katona.

Wiele Korneliusz Nepos pism wydał; że o Greckich Autorach pisał, sam wyznaie w życiu Diona. Od Swetoniusza wiemy, że pisał życie Terenciusza. Gellius zaś wspomina o Książce życia Cicerona. Do naszych czasow niedoszło iak tylko dzieło *de excellentibus viris*, ktore świadkiem iest wieku Augusta. Autor bez zbytku używa ozdob stylu naturalnego, tak że nawet pospolite rzeczy pięknemi czyni. To iego dzieło przez czas nie mały było pod imieniem *Æmilii Probi*, podobno dla tego, że on te życia przepisywał według zwyczaiu, kiedy ieszcze drukarni nie znano. Umarł Korneliusz Nepos za czasow Augusta.

Wiele iest edycyi iego dzieła. Naylepsze *ad usum Delphini*, i *Georgii Gaspari Kirchmajeri* Vittembergæ 1665. Takoż Lambini in quarto. Coustelier Roku 1745. wydał dzieło Korneliusza Neposa z kopersztychami wszystkich Wodzow, o ktorych on pisał.

Hujus vitia &c. Tak rzadko bywa, ażeby się

gnis sunt emendata virtutibus: adeo ut anteferatur huic nemo, pauci pares putentur. Sed ab initio est ordiendum. Pater ejus Neocles generosus fuit. Js uxorem Acaarnanam civem duxit, ex qua natus est Themistocles. Qui cum minus esset probatus parentibus, quod & liberius vivebat, & rem familiarem negligebat, a patre exhæredatus est. Quæ contumelia non fregit eum sed erexit. Nam cum judicasset sine summa industria non posse eam extingui, totum se dedit Reipublicæ, diligentius amicis, famæque serviens. Multum in judiciis privatis versabatur, sæpe in concionem populi prodibat, nulla res major sine illo gerebatur, celeriterque, quæ opus erant, reperiebat, facile eadem oratione explicabat. Neque minus in rebus gerendis promptus, quam excogitandis erat, quod & *de instantibus* (ut ait Thucydides) *verissime judicabat, & de futuris callidissime conjiciebat.* Quo factum est ut brevi tempore illlustraretur.

Pri-

---

kto powściągnął od złych nałogow, do ktorych się z młodości przyzwyczaił; iż ledwie nie samego tylko Temistoklesa stawić można za przykład. Przyzwyczaienie się albowiem od młodości lat, kształci człeka temperament, skłonności, i samą prawie naturę; tak dalece, że pospolicie nazywamy, naturalnie niecierpliwy, kłamca, mściwy &c: ieżeli w to z dzieciństwa się wezwyczai.

Thucydides Historyk Grecki pisał o woynie Peloponezkiey, między Rzecząpospolitą Ateńską i Spartańską.

Primus autem gradus fuit capessendæ Reipublicæ bello Æginetico ad quod gerendum Prætor a populo factus, non solum præsenti bello, sed etiam reliquo tempore ferociorem reddidit civitatem. Nam cum pecunia publica, quæ ex metallis redibat largitione Magistratuum quotannis interiret, ille persuasit populo, ut ea pecunia classis centum navium ædificaretur. Qua celeriter effecta, primum Æginetas fregit, deinde maritimos prædones consectando tutum mare reddidit, in quo cum divitiis ornavit, tum etiam peritissimos belli navalis fecit Athenienses. Id quantæ saluti fuit universæ Græciæ, bello cognitum est Persico. Nam cum Xerxes & mari & terra, bellum universæ inferret Europæ, cum tantis eam copiis invasit, quantas neque antea, neque postea habuit quisquam. Hujus enim classis mille & ducen-

---

Æginetico bello Woyny Egińskiey początek ztąd. W czasie nieurodzaiow ziemskich Epidaurowie byli nauczeni przez wieszczkę, ażeby z oliwnego drzewa wystawili posągi *Damias i Auxezias.* Epidaurowie oliwnego drzewa dostali u Ateńczykow, obowiązawszy się im za to roczny dawać podatek. Egińczykowie cichym sposobem te posągi do siebie przyprowadzili; Epidaurowie upominaiących się Ateńczykow o podatek, odesłali do Egińczykow; i ztąd woyna.

Centum navium. Nie trzeba się zadziwiać nad wielką liczbą żołnierza, lub okrętow, bo ta exageracya zwyczayna iest dawnym Historykom.

ducentarum navium longarum fuit, quam duo millia onerariarum sequebantur: terrestres autem exercitus septingentorum millium peditum, equitum quadringentorum millium fuerunt. Cujus de adventu cum fama in Græciam esset perlata, & maxime Athenienses peti dicerentur propter pugnam Marathoniam, miserunt Delphos consultum, quid nam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, *ut mœnibus ligneis se munirent.* Id responsum quo valeret, cum intelligeret nemo, Themistocles persuasit, *consilium esse Appollinis ut in naves se suaque conferrent. Eum enim adeo significari murum ligneum.* Tali consilio probato, addunt ad superiores totidem naves triremes suaque omnia quæ moveri poterant, partim Salaminem, partim Trœzenem asportant: arcem Sacerdotibus, paucisque majoribus natu ad sacra procuranda tradunt, reliquum oppidum relinquunt. Hujus consilium plerisque civitatibus displicebat, & in terra dimicari magis placebat. Itaque missi sunt delecti cum Leonida, Lacedæmoniorum Rege; qui Thermopylas occuparent,

rent,

Pugnam Marathoniam. Nie daleko tego mieysca liczne woysko Perskie zbite od Milciadesa Wodza Ateńskiego.

Pythia respondit. Nauczyciel ostrzeże Uczniow o wieszczbach dawnych, iak tego sposobu zwierzchność zażywała na uludzenie pospolstwa.

rent, longiusque barbaros progredi non paterentur. Hi vim hostium non sustinuerunt, eoque loco omnes interierunt. At classis communis Græciæ trecentarum navium, in qua ducentæ erant Atheniensium, primum apud Artemisium inter Eubæam continentemque terram cum classiariis regiis conflixit. Angustias enim Themistocles quærebat ne multitudine circuiretur. Hic etsi pari prælio discesserant, tamen eodem loco non sunt ausi manere: quod erat periculum, ne, si pars navium adversariorum Eubæam superasset, ancipiti premerentur periculo.

Quo factum est, ut ab Artemisio discederent; & ex adversum Athenas apud Salamina classem suam constituerent. At Xerxes, Thermopylis expugnatis, protinus accessit Astu: idque nullis defendentibus, interfectis Sacerdotibus, quos in arce invenerat, incendio delevit. Cujus flamma perterriti classiarii cum manere non auderent, & plurimi hortarentur, *ut domos suas quisque descenderent, mœnibusque se defenderent.* Themistocles unus restitit, *& universos esse pares* ajebat,

---

Barbaros. Zwyczaynie Rzymianie iako i Grecy inne narody tak nazywali, i ieszcze dotąd u nich ten wzgardy zwyczay trwa.

Astu. z Greckiego znaczy miasto, tak Rzymianie nazywali Rzym, i dotąd ieszcze nazywaią, *Urbs.*

ajebat, *dispersos* testabatur *perituros*, idque Euribiadi Regi Lacedæmoniorum, qui tum summæ imperii præerat, fore adfirmabat. Quem cum minus, quam vellet, moveret, noctu de servis suis quem habuit fidelissimum, ad regem misit, ut ei nunciaret suis verbis, *adversarios ejus in fuga esse: qui si discessissent, majore cum labore & longinquiore tempore, bellum confecturum, cum singulos consectari cogeretur; quos si statim aggrederetur, brevi universos oppressurum.* Hoc eo valebat ut ingratiis ad depugnandum omnes cogerentur. Hac re audita barbarus nihil doli subesse credens, postridie alienissimo sibi loco, contra opportunissimo hostibus, adeo angusto mari conflixit, ut ejus multitudo navium explicari non potuerit. Victus ergo est magis consilio Themistoclis quam armis Græciæ.

Hic Barbarus etsi male rem gesserat, tamen tantas habebat reliquias copiarum, ut etiam cum his opprimere posset hostes. Interim tamen ab eodem gradu depulsus est. Nam Themistocles verens ne bellare perseveraret certiorem eum fècit *id agi, ut pons quem ille in Hellesponto fecerat dissolveretur, ac reditu in Asiam excluderetur.* Idque ei persuasit. Itaque qua sex mensibus iter fecerat, eadem minus diebus triginta in Asiam reversus est, seque à Themistocle non superatum, sed conservatum judicavit. Sic unius viri prudentia Græcia liberata est, Euro-

Europæque succubuit Asia. Hæc altera victoria, quæ cum Marathonio possit comparari tropæo. Nam pari modo apud Salamina parvo numero navium, maxima post hominum memoriam classis est devicta.

Magnus hoc bello Themistocles fuit, nec minor in pace. Cum enim Phalereo portu neque magno neque bono Athenienses uterentur, hujus consilio triplex Piræei portus constitutus est: isque mœnibus circumdatus, ut ipsam urbem dignitate æquipararet, utilitate superaret. Idemque muros Atheniensium restituit præcipuo periculo suo. Namque Lacedæmonii causam idoneam nacti propter barbarorum excursiones qua *negarent oportere extra Peloponnesum ullam urbem haberi, ne essent loca munita, quæ hostes possiderent.* Athenienses ædificantes prohibere sunt conati. Hoc longe alio spectabat, atque videri volebant. Athenienses enim duabus victoriis, Marathonia, & Salaminia tantam gloriam apud omnes gentes erant consecuti, ut intelligerent Lacedæmonii, de principatu sibi cum his certamen fore. Quare eos quam infirmissimos esse volebant. Postquam autem audierunt muros instrui, legatos Athenas miserunt, qui id fieri vetarent. His præsentibus desierunt, ac se de ea re legatos ad eos missuros dixerunt. Hanc legationem suscepit Themistocles, & solus primo profectus est. *Reliqui legati ut tum exirent, cum satis altitudo*

tudo muri extructa videretur præcepit. *Interim omnes servi, atque liberi opus facerent neque ulli loco parcerent, sive sacer esset, sive profanus, sive privatus, sive publicus. Et undique quod idoneum ad muniendum putarent congererent.* Quo factum est ut Atheniensium muri ex sacellis, sepulcrisque constarent.

Themistocles autem, ut Lacedæmonem venit, adire ad magistratus noluit, & dedit operam, ut quam longissime tempus duceret, causam interponens, se collegas expectare. Cum Lacedæmonii quærerentur, opus nihilominus fieri, eumque ea re conari fallere, interim reliqui legati sunt consecuti. A quibus cum audisset, non multum superesse munitionis, ad ephoros Lacedæmoniorum accessit, penes quos summum imperium erat: atque apud eos contendit, *falsa his esse delata: quare æquum esse, illos viros bonos, nobilesque mittere, quibus fides haberetur, qui rem explorarent, interea se obsidem retinerent.* Gestus est ei mos, tresque legati functi summis honoribus Athenas missi sunt. Cum his collegas suos Themistocles jussit proficisci, eisque prædixit, *ut ne prius Lacedæmoniorum legatos dimitterent, quam ipse esset remissus.* Hos postquam Athenas pervenisse ratus est, ad magistratum Senatumque Lacedæmoniorum adiit, & apud eos liberrime professus est: *Athenienses suo consilio quod communi jure gen-*

tium

tium facere possent Deos publicos, suosque Patrios ac penates, quo facilius ab hoste possent defendere, muris sepsisse. Neque eo quod inutile esset Græciæ fecisse. Nam illorum Urbem ut propugnaculum oppositum esse barbaris, apud quam jam bis classis Regia fecisset naufragium. Lacedæmonios autem male & injuste facere, qui id potius intuerentur, quod ipsorum dominationi, quam quod universæ Græciæ utile esset. Quare si suos legatos recipere vellent, quos Athenas miserant, se remitterent, aliter illos nunquam in patriam essent recepturi.

Tamen non effugit civium suorum invidiam. Namque ob eundem timorem, quo damnatus erat Miltiades, testarum suffragiis e civitate ejectus, Argos habitatum concessit. Hic cum propter multas ejus virtutes magna cum dignitate viveret. Lacedæmonii legatos Athenas miserunt, qui eum absentem accusarent, *quod societatem cum Rege Persarum ad Græciam opprimendam fecisset.* Hoc crimine absens proditionis est damnatus. Id ut audivit quod non satis tutum se Argis videbat, Corcyram demigravit. Ibi cum ejus principes civitatis animadvertisset timere, ne propter se bellum his Lacedæmonii, & Athenienses indicerent, ad Admetum Molossorum Regem, cum quo ei hospitium fuerat, confugit. Huc cum venisset, & in præsentia rex abesset, quo majore religione se receptum tueretur, filiam

liam ejus parvulam arripuit, & cum ea se in sacrarium, quod summa colebatur cærimonia, conjecit. Inde non prius egressus est, quam Rex eum data dextra, in fidem reciperet, quam præstitit. Nam cum ab Atheniensibus, & Lacedæmoniis exposceretur, publice, supplicem non prodidit, monuitque *ut consuleret sibi: difficile enim esse, in tam propinquo loco tuto eum versari.* Itaque Pydnam eum deduci jussit, & quod satis esset præsidii dedit. Hac re audita, hic in navem omnibus ignotus ascendit; quæ cum tempestate maxima Naxum ferretur, ubi tum Atheniensium erat exercitus, sensit Themistocles, si eo pervenisset, sibi esse pereundum. Hac necessitate coactus, domino navis, quis sit aperit, multa pollicens, si se conservasset. At ille clarissimi viri captus misericordia, diem noctemque procul ab insula in salo navem tenuit in ancoris, neque quemquam ex ea exire passus est. Inde Ephesum pervenit, ibique Themistoclem exponit, cui ille pro meritis, gratiam postea retulit.

Scio plerosque ita scripsisse, Themistoclem Xerxe regnante in Asiam transisse. Sed ego potissimum Thucydidi credo, quod

ætate

Thucydidi credo. Dochodzenia prawdy w historyi, między innemi i ta reguła iest, iść za zdaniem tych, ktorzy albo w tamtym wieku żyli albo bliscy onego byli.

ætate proximus erat, qui illorum temporum historiam reliquerunt, & eiusdem civitatis fuit. Is autem ait ad Artaxerxem eum venisse atque his verbis epistolam misisse. *Themistoles veni ad te, qui plurima mala omnium Graiorum in domum tuam intuli, cum mihi necesse fuit, adversus patrem tuum bellare, patriamque meam defendere. Idem multo plura bona feci, postquam in tuto ipse ego, & ille in periculo esse cœpit. Nam cum in Asiam reverti vellet, prælio apud Salamina facto, litteris eum certiorem feci, id agi, ut pons quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur, atque ab hostibus circumiretur. Quo nuntio ille periculo est liberatus. Nunc autem ad te confugi exagitatus a cuncta Græcia, tuam petens amicitiam, quam si ero adeptus, non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum ille expertus est. Ea autem rogo, ut de his rebus, de quibus tecum loqui volo, annum mihi temporis des, eoque transacto me ad te venire patiaris.*

Hujus rex animi magnitudinem admirans, cupiensque talem virum sibi conciliari, veniam dedit. Ille omne illud tempus litteris, sermonique Persarum dedit, quibus adeo eruditus est, ut multo commodius dicatur apud regem verba fecisse, quam hi poterant, qui in Perside erant nati. Hic cum multa regi esset pollicitus, gratissimumque illud, *si suis consiliis uti vellet*

let illum Græciam bello oppressurum; magnis muneribus ab Artaxerxe donatus in Asiam rediit, domiciliumque Magnesiæ sibi constituit. Namque hanc urbem ei rex donarat, his usus verbis: *quæ ei panem præberet* ex qua regione quinquaginta ei talenta quotannis redibant. Lampsacum, *unde vinum sumeret*. Myuntem, *ex qua obsonium haberet*. Hujus ad nostram memoriam monumenta manserunt duo, sepulcrum prope oppidum, in quo est sepultus, statuæ in foro Magnesiæ. De cujus morte multis modis, apud plerosque scriptum est: sed nos eundem potissimum Thucydidem auctorem probamus: qui *illum* ait *Magnesiæ morbo mortuum* neque negat *fuisse famam venenum sua sponte sumsisse*, cum se, *quæ regi de Græcia opprimenda pollicitus esset præstare posse desperaret*. Idem, *Ossa ejus clam in Attica ab amicis esse sepulta, quoniam legibus non concederetur, quod proditionis esset damnatus*, memoriæ prodidit.

ARISTIDES.

Aristides Lysimachi filius Atheniensis æqualis fere fuit Themistocli. Itaque cum eo de principatu contendit. Namque obtrectarunt inter se. In his autem cognitum est, quanto antistaret eloquentia innocentiæ. Quan-

---

Quanto antistaret eloquentia. Pospolity lud często bywa zwiedziony samą tylko okrasą wymowy; rozumu potrzeba na rozeznanie prawdy.

Quanquam enim adeo excellebat Aristides abstinentia, ut unus post hominum memoriam, quod quidem nos audierimus, cognomine Justus sit appellatus, tamen a Themistocle collabefactus testula illa, exilio decem annorum mulctatus est. Qui quidem cum intelligeret, reprimi concitatam multitudinem non posse, cedensque animadverteret quendam scribentem, ut patria pelleretur, quæsisse ab eo dicitur, *quare id faceret; aut quid Aristides commisisset, cur tanta pœna dignus duceretur.* Cui ille respondit, *se ignorare Aristidem, sed sibi non placere, quod cupide elaborasset, ut præter cæteros Justus appellaretur.* Hic decem annorum legitimam pœnam non pertulit. Nam postquam Xerxes in Græciam descendit, sexto fere anno, quam erat expulsus, plebiscito in patriam restitutus est.

Interfuit autem pugnæ navali apud Salamina, quæ facta est prius, quam pœna liberaretur. Idem prætor fuit Atheniensium apud Platæeas in prælio, quo Mardonius fusus barbarorumque exercitus est interfectus. Neque aliud est ullum hujus in re militari illustre factum, quam hujus imperii memoria, justitiæ vero, & æquitatis, & innocentiæ multa. Inprimis quod ejus æquitate factum est, cum in communi classe esset Græciæ simul cum Pausania, quo duce Mardonius erat fugatus, ut summa imperii maritimi ab Lacedæmoniis transferretur ad

 Athe-

Athenienses. Namque ante id tempus & mari, & terra duces erant Lacedæmonii. Tum autem & intemperantia Pausaniæ, & justitia factum est Aristidis, ut fere omnes Civitates Græciæ ad Atheniensium societatem se applicarent, & adversus barbaros hos duces deligerent sibi, quo facilius repellerent, si forte bellum renovare conarentur.

Ad classes ædificandas, exercitusque comparandos quantum pecuniæ quæquæ civitas daret, Aristides delectus est, qui constitueret. Ejus arbitrio quadringenta, & sexaginta talenta quotannis Delum sunt collata. Id enim commune ærarium esse voluerunt. Quæ omnis pecunia postero tempore Athenas translata est. Hic qua fuerit abstinentia, nullum est certius indicium, quam quod, cum tantis rebus præfuisset, in tanta paupertate decessit, ut qui efferretur, vix reliquerit. Quo factum est, ut filiæ ejus publice alerentur, & de communi ærario dotibus datis collocarentur. Decessit autem fere post annum quartum, quam Themistocles Athenis erat expulsus.

C I M O N.

Cimon Miltiadis filius Atheniensis duro admodum initio usus est adolescentiæ, nam cum

---

Justitia factum est Aristidis. Zwierzchność sprawiedliwością rządząca się uszczęśliwia Narody.

cum pater ejus litem æstimatam populo solvere non potuisset, ob eamque causam in vinculis publicis decessisset, Cimon eadem custodia tenebatur, neque legibus Atheniensium emitti poterat, nisi pecuniam, qua pater multatus esset solvisset. Habebat autem in Matrimonio sororem germanam suam nomine Elpinicen: non magis amore quam more ductus. Nam Atheniensibus licet, eodem patre natas, uxores ducere. Hujus conjugii cupidus Callias quidam, non tam generosus, quam pecuniosus, qui magnas pecunias ex metallis fecerat, egit cum Cimone, ut eam sibi uxorem daret: Id si impetrasset, se pro illo pecuniam soluturum. Is cum talem conditionem aspernaretur, Elpinice negavit se passuram, Miltiadis progeniem in vinculis publicis interire, quoniamque prohibere posset, se Calliæ nupturam, si ea, quæ polliceretur præstitisset.

Tali modo custodia liberatus Cimon, celeriter ad Principatum pervenit. Habebat enim satis eloquentiæ, summam liberalitatem, magnam prudentiam, cum juris civilis, tum rei militaris, quod cum patre a puero in exercitu fuerat versatus. Itaque

---

Cimon eadem custodia tenebatur. Prawa tego ostrość i niezgadzaiącą się z sprawiedliwością, późnieysze wieki uznały. U nas w Polszcze Sukcessorowie są obowiązanemi opłacać długi swych Przodkow, ieżeli od nich iest maiątek zostawiony.

hic & populum urbanum in sua tenuit potestate, & apud exercitum plurimum valuit auctoritate. Primum imperator apud flumen Strymona magnas copias Thrácum fugavit; oppidum Amphipolim constituit, eoque decem millia Atheniensium in coloniam misit. Idem iterum apud Mycalen Cypriorum & Phœnicum ducentarum navium classem devictam cepit. Eodemque die pari fortuna in terra usus est. Namque hostium navibus captis, statim ex classe copias suas èduxit, barbarorum uno concursu maximam vim prostravit. Quá victoria, magna præda potitus, cum domum reverteretur, quod jam nonnullæ insulæ propter acerbitatem imperii, defecerant: bene animatas confirmavit, alienatas ad officium redire coegit. Scyrum, quam eo tempore Dolopes incolebant, quod contumacius se gesserat, vacue-fecit, sessores veteres urbe insulaque ejecit, agros civibus donavit. Thasios opulentia fretos, suo adventu fregit. His ex manubiis Athenarum arx, qua ad meridiem vergit, est ornata. Quibus rebus cum unus in Civitate maxime floreret, incidit in eandem invidiam, quam

---

Maximam vim prostravit. Woyna ta z Persami była, Phoenices Persom pomagali.

His ex manubiis. W wielkich ludziach miłość dobra publicznego silnieysza iest nad wszystko. Ten Wodz Prawem woyny mogąc na siebie obrocić zdobycze, użył ich na publiczne potrzeby.

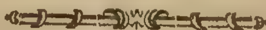
quam pater suus, cæterique Atheniensium principes. Nam testarum suffragiis, quod illi ostracismum vocant, decem annorum exilio multatus est. Cujus facti celerius Athenienses quam ipsum pœnituit. Nam cum ille forti animo invidiæ ingratorum civium cessisset, bellumque Lacedæmonii Atheniensibus indixissent, confestim notæ ejus virtutis desiderium consecutum est. Itaque post annum quintum quo expulsus erat, in Patriam revocatus est. Jlle quod hospitio Lacedæmoniorum utebatur, satius existimans, eos & cives suos inter se una voluntate consentire, quam armis contendere, Lacedæmonem sua sponte est profectus, pacemque inter duas potentissimas civitates conciliavit. Post neque ita multo, Cyprum cum ducentis navibus imperator missus, cum ejus majorem partem insulæ devicisset, in morbum implicitus, in oppido Citio est mortuus. Hunc Athenienses non solum in bello, sed in pace diu desideraverunt. Fuit enim tanta liberalitate, cum compluribus locis prædia hortosque haberet, ut nunquam eis custodem imposuerit, fructus servandi gratia, ne quis impediretur, quominus ejus rebus, quibus vellet frueretur. Semper eum pedissequi cum num-

---

Desiderium consecutum est. Cnota i w naywiększym prześladowaniu, zgnębioną być nie może.

nummis sunt secuti, ut si quis opis ejus indigeret, haberet, quod statim daret, ne differendo videretur negare: Sæpe cum aliquem offensum fortuna, videret minus bene vestitum, suum amiculum dedit. Quotidie sic cœna ei coquebatur, ut, quos invocatos vidisset in foro, omnes devocaret: quod facere nullum diem prætermittebat. Nulli fides ejus, nulli opera, nulli res familiaris defuit. Multos locupletavit: complures pauperes mortuos, qui, unde efferrentur non reliquissent, suo sumptu extulit. Sic se gerendo minime est mirandum, si & vita ejus fuit secura, & mors acerba.

Sic se gerendo. Dobrze czynić, kochać Oyczyznę, i Obywatelow, iest to iedyny sposob, ażeby być w życiu beśpiecznym, po śmierci żałowanym.

LISTY

LISTY CYCERONA

z Ksiąg ad Familiares.

M. T. C. P. Lentulo S. D. z Księgi I. List. 3.

A. U. C. 697.

AUlo Trebonio, qui in tua provincia magna negotia, & ampla, & expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper & suo splendore, & nostra, cæterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit; tum hoc tempore propter tuum in me amorem, nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis literis se apud te gratiosum fore: quæ ne spes eum fallat, vehementer rogo te: commendoque tibi ejus omnia negotia, libertos, procuratores, familiam: in primisque, ut quæ T. Ampius de ejus re decreverit, ea comprobes, omnibusque rebus eum ita tractes, ut intelligat meam commendationem non vulgarem fuisse. Vale.

M.

Co był Cycero, czym się wsławił, ktorego żył czasu, obacz w wypisach na pierwszą Klassę pod tytułem: *Nauka Moralna.* Dokładnieyszą o życiu i dziełach iego wiadomość będziesz miał przy wypisach z niegoż na wyższe Klassy.

M. T. C. Powie Nauczyciel o imionach, przedimionach i nazwiskach Rzymian, z *Dykcyonarza Starożytności.* Toż zachowa w innych mieyscach, kto-

M. T. C. C. Curioni S. D. z Księgi II. List 2.

A. U. C. 700.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo, clarissimo viro: qui cum suis laudibus, tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam e vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dii fortunent. Me certe habebis cui & carus æque sis, & jucundus, ac fuisti patri. Vale.

M. T. C. Jmp. M. Cœlio, Ædili Curuli S. D. II. 14.

A. U. C. 703.

Marco Fabio, viro optimo & homine doctissimo, familiarissime utor, mirificeque eum diligo, cum propter summum ingegium ejus, summamque doctrinam, tum propter singularem modestiam. Ejus negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos: hominem occidat oportet, qui vestra opera

uti

---

re się zwyczaiow, obrządkow, urzędow starożytnych tykać będą.

Magnos patronos: Zartuie w tym mieyscu, Celiusza między owemi wielkiemi prawnikami licząc, ktorzy w małych sprawach, iaka była Fabiusza, stawać nie chcą, ale spraw o zaboystwo; albo o podobne zbrodnie czekaią.

uti velit. Sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, dum tua opera Fabius uti volet. Ego res Romanas vehementer expecto, & desidero: inprimisque quid agas, scire cupio. Nam jam diu, propter hiemis magnitudinem, nihil novi ad nos afferebatur. Vale.

CICERO DOLABELLÆ. IX. 11.

A. U. C. 708.

Vel meo ipsius interitu mallem literas meas desiderares, quam eo casu, quo sum gravissime afflictus: quem ferrem certe moderatius, si te haberem. Nam & oratio tua prudens, & amor erga me singularis, multum levaret. Sed cum brevi tempore, ut opinio nostra est, te sim visurus, ita me affectum offendes, ut multum a te possim juvari: non quo ita sim fractus, ut aut hominem me esse oblitus sim, aut fortunæ succumbendum putem: sed tamen hilaritas illa nostra, & suavitas, quæ te præter cæteros delectabat, erepta mihi omnis est. Firmitatem tamen, & constantiam, si modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam reliquisti. Quod scribis prælia te mea causa sustinere, non tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refutentur, quam intelligi cupio, quod certe intelligitur, me a te amari. Quod ut facias, te

etiam

etiam atque etiam rogo, ignoscasque brevitati literarum mearum. Nam & celeriter una futuros nos arbitror, & nondum satis confirmatus sum ad scribendum.

CICERO OPPIO. S. XI. 29.

A. U. C. 709.

Dubitanti mihi (quod scit Atticus noster) de hoc toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem judicium & consilium tuum. Nam & scripsisti aperte, quod tibi videretur, & Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper judicavi in te & in capiendo consilio prudentiam summam esse, & in dando fidem: maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per literas te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundumne ad Pompeium, an manendum in Jtalia. Suasisti, ut consulerem dignitati meæ. Ex quo, quid sentires, intellexi; & sum admiratus fidem tuam, & in consilio dando religionem: quod, cum aliud

Semper judicavi. Wielka grzeczność Cycerona w pisaniu, wydaie się osobliwiey w tym całym liście: ktorą w szczegulnych wyrazach Nauczyciel da postrzegać uczniom.

Religionem. W tłumaczeniu tego słowa pomni Nauczyciel na przestrogę daną o przekładaniu słow, więcey znaczeń maiących.

aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius tibi officium meum, quam illius voluntas fuit. Equidem & ante hoc tempus te dilexi, & semper me a te diligi sensi: & cum abessem, atque in magnis periculis essem, & me absentem & meos præsentes a te cultos & defensos esse memini. Et post meum reditum, quam familiariter mecum vixeris, quæque ego de te & senserim, & prædicarim, omnes, qui solent hæc animadvertere, testes habemus. Gravissimum vero judicium de mea fide & de constantia fecisti, cum post mortem Cæsaris totum te ad amicitiam meam contulisti. Quod tuum judicium, nisi mea summa benevolentia erga te, omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem non putabo. Tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum (etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te admonendum putem) meaque omnia tuebere: quæ tibi ne ignota essent; Attico mandavi: a me autem, cum paulum otii nacti erimus, uberiores literas expectato. Da operam ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

TREBONIUS CICERONI S. XII. 16.

A. U. C. 709.

Si vales, bene est. Athenas veni a. d. XI. Kal. Jun. atque ibi, quod maxime optabam,

bam, vidi filium tuum, deditum optimis studiis, summaque modestiæ fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes, etiam me tacente. Non enim nescis, quanti te faciam, & quam, pro nostro veterrimo verissimoque amore, omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono, gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adolescente tuo, atque adeo nostro, (nihil enim mihi a te potest esse sejunctum) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est: aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est, optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor, nec minus etiam nobis: quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscunque esset, talem habemus, ut libenter quoque diligamus. Qui cum mihi in sermone injecisset, se velle Asiam visere, non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis obtinentibus provinciam faceret. Cui nos & caritate, & amore, tuum officium præstaturos, non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curæ,

ut

Non modo tanto bono. Bardzo sprawiedliwie Treboniusz za wielkie uszczęśliwienie Rodzicom, liczy pociechę z dobrych synow z ich przykładania się do nauk i skromności obyczaiow. Wielka pobudka dla dobrych dzieci do sprawowania się takiego, ktoreby Rodzicom roskosz przynosiło.

ut Cratippus una cum eo sit, ne putes, in Asia feriatum illum ab jis studiis, in quæ tua cohortatione incitatur, futurum. Nam illum paratum, ut video, & ingressum pleno gradu, cohortari non intermittemus, quo in dies longius, discendo, exercendoque se, procedat. Vos quid ageretis in republica, cum has literas dabam, non sciebam. Audiebam quædam turbulenta, quæ scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur: quod vel minime adhuc mihi contigit. Ego tamen nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti, concinnavi tibi munusculum ex instituto meo: & dictum, cum magno nostro honore a te dictum conclusi, & tibi infra subscripsi. In quibus versiculis, si tibi quibusdam verbis euthyrrhemonesteros videbor: turpitudo personæ ejus, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignosces etiam iracundiæ nostræ; quæ justa est in ejusmodi & homines, & cives.

Ut Cratippus. Wielce rozumna i przyiacielska rada Treboniusza, aby z młodym Cyceronem, maiącym zwiedzać obce kraie, iechał Nauczyciel iego, Filozof Kratip, tym końcem, iako mowi, aby młody nie prożnował. Wzgląd na obyczaie i naukę młodziana, powinien rodzicom wysyłaiącym dzieci za granicę, stawiać za nayważnieyszy obowiązek, aby dobierali im naycnotliwszych i nayrozumnieyszych towarzyszow podroży.

Euthyrrhemonesteros: Znaczy tego, ktory bardziey mowi prawdę, wolnieyszego w mowieniu.

cives. Deinde, qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis, quam nobis? cum, etiam si odio par fuerit in eos, quos læsit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi pollicitus es, adjunges me quam primum ad tuos sermones. Namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Cæsaris scribas, non patiaris me minimam partem & rei, & amoris tui ferre. Vale, & matrem, meosque tibi commendatos habe. D. VIII. Kalendas Junias, Athenis.

CICERO SERVIO S. XIII. 27.

A. U. C. 707.

Licet eodem exemplo sæpius tibi hujus generis literas mittam, cum gratias agant, quod meas commendationes tam diligenter observes: quod feci in aliis, & faciam, ut video, sæpius: sed tamen non parcam operæ, & ut vos soletis in formulis, sic ego in epistolis de eadem re alio modo. C. Avianus igitur Hammonius incredibiles mihi gratias

---

In formulis. Formulas Rzymianie zwali, pewne słowa, wyrazy, mowienia sposoby w nabożeństwie, sprawach publicznych, Sądach, prawnictwie &c: Była formuła prawnikow chcących pokazać, iż iedna sprawa, wielą sposobami do iednegoż końca prowadzona być może; *de eadem re alio modo.*

tias per literas egit, & suo, & Æmilii Aviani, patroni sui, nomine, nec liberalius, nec honorificentius potuisse tractari, nec se præsentem, nec rem familiarem absentis patroni sui. Id mihi cum jucundum est eorum causa, quos tibi ego summa necessitudine & summa conjunctione adductus commendaveram, quod M. Æmilius unus ex meis familiarissimis atque intimis, maxime necessarius homo, & magnis meis beneficiis devinctus, & prope omnium, qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus: tum multo jucundius, te esse in me tali voluntate, ut plus prosis amicis meis, quam ego præsens fortasse prodessem: credo, quod magis ego dubitarem, quid illorum causa facerem, quam tu, quid mea. Sed hoc non dubito, quin existimes mihi esse gratum. Illud te rogo, ut illos quoque gratos homines esse putes: quod ita esse tibi promitto, atque confirmo. Quare velim, quidquid habent negotii, des operam, quod commodo tuo fiat, ut, te obtinente Achaiam, conficiant. Ego cum tuo Servio jucundissime conjunctissimeque vivo: magnamque cum ex ingenio ejus, singularique studio, tum ex virtute & probitate voluptatem capio. Vale.

TULLIUS

TULLIUS TERENTIÆ SUÆ, TULLIOLÆ SUÆ, CICERONI SUO S. XIV. 1.

A. U. C. 695.

Et literis multorum, & sermone omnium perfertur ad me, incredibilem tuam virtutem & fortitudinem esse, teque nec animi, nec corporis laboribus defatigari. Me miserum! te ista virtute, fide, probitate, humanitate, in tantas ærumnas propter me incidisse! Tulliolamque Nostram ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui, cum primum sapere cœpit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quæ si, ut tu scribis, fato facta putarem, ferrem paulo facilius: sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab his me amari putabam, qui invidebant: eos non sequebar, qui petebant. Quod si nostris consiliis usi essemus, neque apud nos tantum valuisset sermo aut stultorum amicorum, aut improborum; beatissimi viveremus. Nunc, quando sperare nos amici jubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit. Res quanta sit, intelligo: quantoque fuerit facilius manere domi, quam redire. Sed tamen si omnes tribunos plebis habemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero etiam Pompeium & Cæsarem, non est desperandum.

dum. De familia, quo modo placuisse amicis scribis, faciemus. De loco nunc quidem jam abiit pestilentia, sed quamdiu fuit, me non attigit. Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum, & adhuc retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hispo veniret, nec milites: sed adhuc Plancius me retinet. Sperat posse fieri, ut mecum in Jtaliam decedat. Quem ego diem si videro, & si in vestrum complexum venero, ac si & vos, & me ipsum recuperaro, satis magnum mihi fructum videbor percepisse & vestræ pietatis, & meæ. Pisonis humanitas, virtus, amor in omnes nos tantus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit: gloriæ quidem video fore. De Quinto fratre nihil ego te accusavi, sed vos, cum præsertim tam pauci sitis, volui esse quam conjunctissimos. Quibus me voluisti agere gratias, egi, & me a te certiorem factum esse scripsi. Quod ad me, mea Terentia, scribis, te vicum venditurum: quid, obsecro te, (me miserum) quid futurum est? Et, si nos premet eadem fortuna, quid puero misero fiet? Non queo reliqua scribere (tanta vis lacrymarum est) ne te

---

De familia. Czeladź złożona z niewolnikow, ktorych potym wolnością nadał, żeby razem z innym maiątkiem konfiskowani nie zostali: dowod dobroci Pana ku słudze.

in eundem fletum adducam. Tantum scribo, si erunt in officio amici, pecunia non deerit: si non erunt, tu efficere tua pecunia non poteris. Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum perditum perdamus: cui si aliquid erit, ne egeat, mediocri virtute opus est, & mediocri fortuna, ut cætera consequatur. Fac valeas, & ad me tabellarios mittas, ut sciam quid agatur, & vos quid agatis. Mihi omnino jam brevis expectatio est. Tulliolæ & Ciceroni salutem dic. Valete. D. a. d. VI. Kalendas Decembres, Dyrrachii. Dyrrachium veni, quod & libera civitas est, & proxima Italiæ. Sed si me offendet loci celebritas, alio me conferam. Ad te scribam.

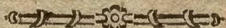
M. T. C. Tironi S. P. D. XVI. 10.

A. U. C. 708.

Ego vero cupio te ad me venire, sed viam timeo. Gravissime ægrotasti; inedia, & purgationibus, & vi ipsius morbi consumptus es. Graves solent offensiones esse ex

Tironi. Tyro sługa Cycerona. Piękny przykład dobroci Pana ku słudze, i w tym liście i w innych okazany. Ten wprzod niewolnik, potym wyzwoleniec Cycerona, był uczony, i szczegulnie Panu miły. Tyro pierwszy u Łacinnikow wynalazł sposob pisania, przez skrocenia charakterow; co Łacinnicy nazywali *notas* my *tytlami*, przez ktore tak prętko pisano, iak drugi mowił.

ex gravibus morbis, si quæ culpa commissa est. Jam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano ad III. Kal. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice. Literulæ meæ, sive nostræ, tui desiderio oblanguerunt. Hac tamen epistola, quam Acastus attulit, oculos paulum sustulerunt. Pompeius erat apud me, dum hæc scribebam, hilare & libenter. Ei cupienti audire nostra, dixi, sine te omnia mea muta esse. Tu Musis Nostris para, ut operas reddas. Nostra ad diem dictam fient. Docui enim te, fide Etimon quod haberet. Fac plane ut valeas. Nos adsumus. Vale. XIV. Kal.

Biblioteka Jagiellońska
stdr0033942

